

Digipalvelujen riskien arviointi -työkalu

Tämän työkalun avulla voidaan arvioida asiakkaan ja potilaan näkökulmasta sosiaali- ja terveydenhuollon etä- ja digipalvelujen toiminnallisia riskejä. Työkalu perustuu Riskirusetti-riskienhallintamalliin (BowTie).

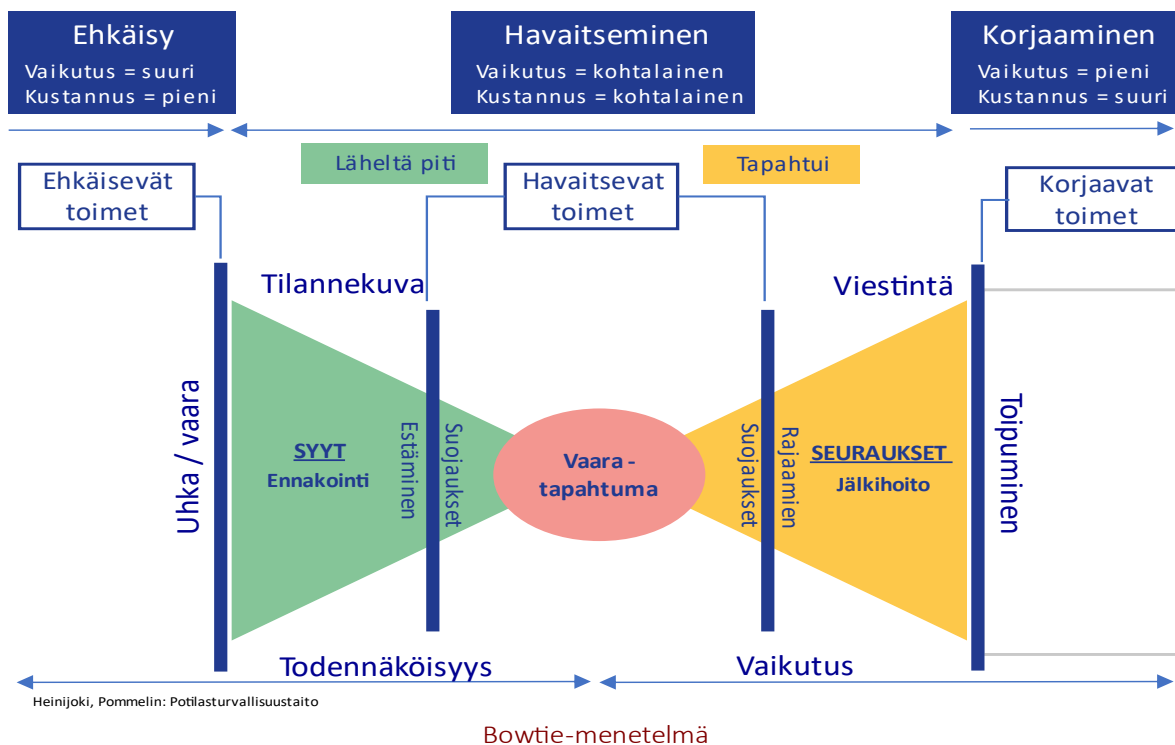
Digipalvelulla tarkoitetaan digitaalisen viestintäkanavan tai alustan tuella toteutettua palvelua (Sosiaali- ja terveydenhuollon digitaalisten palvelujen sanasto 2023). Digipalveluihin kuuluvat myös etäpalvelut, jotka ovat ihmisten väliseen vuorovaikutukseen perustuvaa reaaliaikaista palvelua.

Palveluprosesseihin liittyvät riskit tulee tunnistaa, ja riskeiltä suojaavat toimenpiteet tulee määritellä. Toiminnallisten riskien arvioinnin tulee olla jatkuvaa ja kestää koko palvelun elinkaaren ajan.

Riskirusetin rakenne

Riskirusetin avulla voidaan kuvata erilaisia tapahtumaketjuja. Malli on saanut nimensä kaavion rusettimaisesta muodosta (kuva 1).

Kaavion keskellä on avaintapahtuma, jossa tapahtuu kontrollin menetyks, kuten vaaratapahtuma. Vasemmalla on uhkista lähteviä tapahtumaketjuja, jotka voivat johtaa avaintapahtumaan. Tapahtumaketjut voidaan katkaista avaintapahtuman estävillä suojuuksilla. Oikealla on mahdollisia seurauksia, joita voidaan lieventää tai rajata reagoivilla suojuuksilla.

Kuva 1. Riskirusetti-menetelmä (Heinijoki, Pommelin 2019)

Riskirusetin käyttö

Digipalvelussa asiointia uhkaavat yleisimmät vaarat on kuvattu taulukossa 1. Näille vaaroille altistavat tekijät on kuvattu taulukossa 2.

Taulukon 3 avulla lasketaan riskin suuruus arvioimalla kunkin vaaran toteutumisen todennäköisyys ja se, kuinka suuri toteutumisen vaikutus olisi. Taulukon 4 avulla arvioidaan tarvittavien toimenpiteiden tarve ja kiireellisyys. Asiakas- ja potilasturvallisuuskeskuksen laatima Excel-työkalu laskee automaattisesti riskin suuruuden.

Tämän jälkeen käydään läpi toimenpiteitä riskien pienentämiseksi. Jokaisen vaaran kohdalta kirjataan

- nykyiset riskinhallintakeinot eli kuvaus varautumisesta
- arvio riskin nykyisestä hallinnasta (riittävä, kehitettävää, riittämätön)
- ehdotukset riskinhallinnan parantamisesta ja päätetyt kehitystoimet.

Taulukko 1. Etä- ja digipalvelussa asiointia uhkaavat yleisimmät vaarat

Asiakkaan tai potilaan asiointi digipalvelussa ei onnistu ja tästä seuraa jokin seuraavista: • Palvelu keskeytyy • Palvelu toteutetaan virheellisillä tiedoilla • Palvelun saanti viivästyy • Asiakas tai potilas jää kokonaan vaille palveluja Tämän seurauksena asiakkaalle tai potilaalle voi aiheutua haittaa.

Taulukko 2. Vaaroille altistavat tekijät

Asiakas ei valitse digipalvelua	Asiakas ei pysty käyttämään digipalvelua	Asiakas ei saa asiaansa hoidettua
Asiakas ei ole saanut tietoa palvelusta tai hän ei löydä digipalvelua	Asiakkaalla ei ole tarvittavia laitteita (tietokone, älypuhelin, internetyhteys)	Digipalvelua on vaikea käyttää tai palvelu ei ole ymmärrettävä
Asiakkaalla on huoli tietoturvan tai yksityisyyden suojaamisesta	Asiakkaalla ei ole välineitä vahvaan tunnistautumiseen	Tekninen toimintahäiriö keskeyttää tai estää asioinnin
Asiakas ei tiedä, voiko asian hoitaa digipalvelussa	Asiakkaalla on puutteelliset digitaidot	Asiaa ei ole mahdollista hoitaa digipalvelulla
Digipalvelun hyöty on asiakkaalle epäselvä	Puolesta-asiointi ei ole mahdollista digipalvelussa	Asiakkaan tai henkilöstön etävuorovaikutustaitojen puutteet
	Asiakkaan toimintarajoite tai alentunut kognitio estää digipalvelun käytön	Kaikkia asiaan liittyviä seikkoja ei tunnisteta tai tarkisteta
	Digipalvelua ei voi käyttää asiakkaan ymmärtämällä kielellä	Asiakkaan siirtyminen digipalvelusta tai sovelluksesta toiseen ei onnistu
		Asiakas ei saa kirjallista toimintaohjetta digipalvelun päätteeksi

Taulukko 3. Riskin suuruuden arviointi

		Todennäköisyys				
		1 Harvinainen	2 Epätodennäköinen	3 Mahdollinen	4 Todennäköinen	5 Melkein varma
Vaikutus	5 Vakava	5	10	15	20	25
	4 Merkittävä	4	8	12	16	20
	3 Kohtalainen	3	6	9	12	15
	2 Vähäinen	2	4	6	8	10
	1 Olematon	1	2	3	4	5

Taulukko 4. Toimenpiteet riskin pienentämiseksi

Riskin suuruus	Toimenpiteet riskin pienentämiseksi
1-3 Alhainen riski	Ei vaadi toimenpiteitä • Riski on niin pieni että toimenpiteitä ei tarvita
4-6 Kohtalainen riski	Edellyttää muutosta toiminnassa pitkällä aikavälillä (6 kk) • Riskiä tulee pienentää • Toimenpiteet tulee mitoittaa ja aikatauluttaa • Jos seuraukset ovat vakavat, on tarpeen selvittää miten todennäköisyyttä voisi pienentää
8-12 Korkea riski	Edellyttää muutosta toiminnassa lyhyellä aikavälillä (1 kk) • Riskin pienentäminen on välttämätöntä • Toimenpiteet tulee aloittaa nopeasti • Riskialtis toiminta on saatava muutettua nopeasti tai loppumaan kunnes riski on pienennetty riittävästi
15-25 Äärimmäinen riski	Edellyttää välitöntä muutosta toiminnan jatkamiseksi • Riskin poistaminen on välttämätöntä • Toimenpiteet tulee aloittaa välittömästi • Riskialtis toiminta tulee lopettaa välittömästi eikä sitä saa aloittaa ennen kuin riski on poistettu

On huomioitava, että tarkastelu tehdään aina asiakkaan ja potilaan näkökulmasta. Riskien tunnistusta voi tarvittaessa tarkentaa ja syventää esimerkiksi palvelukohtaisesti.

Riskirusetta voidaan käyttää myös jo tapahtuneen vaaratapahtuman tarkastelussa. Lähtötilanteena on tapahtuman seuraukset asiakkaalle tai potilaalle. Tapahtumaketju selvitetään etenemällä oikealta vasemmalle. Samalla arvioidaan, oliko suojauksia ollut olemassa ja oliko niitä käytetty.

Excel-työkalu

Kirjaaminen voidaan tehdä Asiakas- ja potilasturvallisuuskeskuksen laatiman Excel-työkalun avulla, johon on koottu tunnistetut vaaralle altistavat tekijät (kuva 2). Työkalun saa pyytämällä osoitteesta noharm@ovph.fi.

Työkalussa on myös tarkempi kuvaus Riskirusetista sosiaali- ja terveydenhuollon digipalvelujen näkökulmasta.

